

AFRIKANSKE GADEBØRNS FORANDRINGS(U)MULIGHEDER I UDVIKLINGS- OG HJÆLPEARBEJDE

Christine Weinreich

Denne artikel er skrevet på baggrund af empiriske undersøgelser af dansk-afrikansk hjælpe- og udviklingsarbejde, hvor formålet var at få gadebørn til at blive deltagere i et community. Artiklen giver bud på:

- *Hvordan hjælpe- og udviklingsarbejde med afrikanske gadebørn kan positioneres som magtpåleggelse og bliver baseret på en her og nu-løsning, hvor det kan være svært at se positiv udvikling eller forandring i gadebørnenes levede liv.*
- *Hvorfor de afrikanske gadebørn ofte ender tilbage i gadelivet efter at have været aktører i tilsyneladende succesfulde interventioner og udviklingsarbejder.*
- *Hvordan danske og afrikanske ledere igennem disse interventioner får narrativer og materielle midler til at forhandle sig til mere magt i de omkringliggende samfund.*

Undersøgelsens teoretiske afsæt er i communitypsykologien. De primære analysebegreber er socialkonstruktivistiske, hvor der indfanges, hvilke narrativer og diskursive praksisser, som bærer på diskurser, der etablerede legitime subjektpositioner. Der belyses ligeledes in- og eksklusionsprocesser samt magtforhandlinger i hjælpe- og udviklingsarbejdet. Metodisk anvendes deltagerobservation, interviews og gadebørnenes billeder af deres liv før og efter, de kom til communityet.

1.0 Introduktion

Undersøgelserne, som kapitlet er skrevet på baggrund af, har udgangspunkt i tilsyneladende vellykkede interventioner og udviklingsarbejder, tilrettelagt og finansieret som afrikansk/dansk udviklings- og hjælpearbejde. Formålet med samarbejdet var at redde afrikanske gadebørn fra et liv i sult og prostitution ved at gøre dem til deltagere i et community¹. Jeg sætter dette arbejde under lup og bidrager derved med nye blikke på processerne og peger på,

---

1 Community lader sig ikke oversætte tilfredsstillende til dansk. Jeg holder derfor fast i det engelske udtryk og definerer det som følgende: *en social organisering, der har en vis grad af sammenhæng, motiveret af politiske, økonomiske og religiøse mål og bestemte værdier* (Berliner 2004:9).

hvordan gadebørn fungerer som brikker i et magtspil, hvor voksne tilsyneladende hjælper dem, men hvor de fleste ender tilbage i gadelivet.

Kapitlet bidrager til forandring af disse praksisser ved at etablere optikker og pege på steder, hvor der foregår andre eller ingen forhandling eller positionering end det italesatte. Således forsøger jeg at give anledning til refleksion over de psykosociale aspekter, der udspiller sig i konteksten, og på den måde stimulere indirekte til forandring. Refleksionen er, som Søndergaard (1996) påpeger, vigtig for dem, der vil skabe forandring, hvorimod undgåelse af refleksion støtter status quo. Med artiklen håber jeg således at bidrage med et værdifuldt arbejdsredskab for udviklingsarbejdere og andre, som er i berøring med dette emne, samt at påvirke holdningsdannelser og beslutningstagere på området, så de afrikanske gadebørn herigennem kan få mere glæde af de interventioner og den udviklingshjælp, der ydes og tilrettelægges.

Det afrikansk/danske samarbejde blev til i Community Hope (herefter CH), der på verdenskortet befinder sig i det sydøstlige Afrika. Ifølge CHs egne beskrivelser udviklede det sig i 1998 til et profitløst community, der fokuserede på et rehabiliteringsprogram, hvis mål var at bevidstgøre om hiv-virusset og hjælpe med at skabe et positivt og værdigt liv for dem, som allerede var inficeret eller på anden måde påvirket af virusset.

En dansk Ungdomsgruppe lavede udviklingsarbejde i CH, som blev finansieret af danske interesseorganisationer. Hvordan dette udfoldede sig, beskæftiger jeg mig med sidst i kapitlet, hvor jeg ligeledes forsøger at sammenstille Ungdomsgruppens udviklingsarbejde med de interventioner, jeg følgende præsenterer: I november/december 2004 deltog jeg for første gang i en intervention. Det, der var slående i interventionen, var deltagernes livsglæde og evnen til at få meget ud af ingenting. Folk havde bevaret håbet om et godt liv. Jeg mødte megen varme, imødekommenhed og gåpåmod. Min rolle var at være akrobatiklærer for børnene. Hen mod slutningen af denne intervention fortalte børnene mig, at de blot ønskede at få lov til at blive i CH, så jeg tog tilbage til Danmark med oplevelsen af at have været deltager i en succesfuld intervention. Igennem brevveksling fik jeg kort tid efter at vide, at børnene igen levede på gaden, hvilket skabte en undren hos mig. Lucy, communitiets grundlægger, forklarede mig, at børnene ikke ønskede at være i CH længere, uden at hun dog vidste hvorfor. Jeg blev derfor interesseret i at undersøge, hvilke forandringer der rent faktisk skete i gadebørnenes liv, når de var deltagere i en intervention som denne, samt hvordan afrikanske ledere og jeg selv oplevede de kategoriale forskelle og betydningstilskrivelser ved dette arbejde. Efterhånden som mit kendskab til CH blev større, og jeg på overfladen fornemmede nogle af de positioneringer, magtforhandlinger og in- og eksklusioner, som udspillede sig i interventionen, når der var dansk deltagelse, blev jeg også interesseret i at bidrage med blikke på, hvordan dansk deltagelse konstruerede interventionen og udviklingsarbejdet. I et forsøg på at finde svar rejste jeg tre måneder senere tilbage til CH for at

undersøge dette videnskabeligt. Lucy og jeg aftalte en ny intervention, hvor syv forældreløse gadedrenge skulle deltage. I kapitlet præsenterer jeg disse drenge som de tidligere gadedrenge². De var alle imellem 12 og 15 år og fælles for dem var, at de havde mistet deres forældre pga. aids. Lucy vurderede, at deres gadeliv ikke var stabilt, fordi de sultede, sov forskellige steder, sjældent kom i skole og blev udnyttet seksuelt. Den fælles målsætning for interventionen var at stabilisere deres liv ved at gøre dem til deltagere³ i komunitiet samt at opruste dem psykisk, fysisk og socialt. I denne proces skulle de ligeledes lære at få en stemme og derved begynde at bidrage med forhandlingsindlæg både i komunitiet og i det omkringliggende samfund.

2.0 Interventionens metodologi

For at søge så tæt som muligt på den nye kontekst forsøgte jeg at erfare den indefra og fik lov til at bo hos Lucy. Jeg indtog også rollen som akrobatiklærer, hvilket medførte en legitim platform for min tilstedeværelse, men den begrænsede også mine handlemuligheder, fordi jeg som lærer i denne kontekst til tider blev tildelt en frygtindgydende position. Jeg syede madrasser, deltog i markarbejde, gik til markedet, lavede skoletasker, bagte samosaer, som de tidligere gadedrenge kunne sælge, og fulgte med dem til skole. Under disse dagliglivsaktiviteter lyttede jeg til de tidligere gadedrenge beskrivelser og betragtninger. Den intimitet, vi udviklede under disse praksisser, gav mig indsigt i de sociale betingelser og kulturelle forståelser, som jeg ikke kunne have fået ved andre metoder. Det var dog ikke altid, at jeg bevægede mig ud på de tidligere gadedrenge præmisser, fordi Lucy ikke gav mig tilladelse til at deltage i alle deres gøremål. Hendes argument var, at disse var for farlige for mig, da de kunne medføre dårlig mave eller mødet med store dyr. Så jeg var ikke med, når de skulle hente vand ved floden eller spise med hænderne fra den store gryde med ugali. Allerede en af de første dage i interventionen lærte jeg at konsultere Lucy, før jeg handlede, så jeg kunne forsøge at gøre, som hun forventede. Det følgende skete: Uden at spørge Lucy først gik jeg over til de tidligere gadedrenge lejr for at tale med Robert⁴ om eftermiddagens akrobatikundervisning. Da Lucy hørte, at jeg havde lavet en aftale med Robert uden at hun vidste det, fik jeg tildelt opgaven at bage chapatti. Denne proces tager flere timer, hvilket

-
- 2 Når jeg samler de tidligere gadedrenge under ét, så kan det forstås som et udtryk for en enhedstænkning, der siger: »sådan er de«. Det er ikke min hensigt. At være en del af denne gruppe er en position, der løbende forhandles. De tidligere gadedrenge må under interventionen forholde sig til denne position både globalt, i det større omkringliggende samfund og i CH. Således italesætter jeg dem i forhold til denne positionering.
  - 3 Begrebet om deltagelse skal ses i en pragmatisk betydning.
  - 4 Den eneste voksne i de tidligere gadedrenge lejr.

betød, at eftermiddagens akrobatikundervisning måtte aflyses. Lucy kunne begrænse og styre udviklingen af det fællesskab, som jeg havde med de tidligere gadedrenge.

2.1 De tidligere gadedrenge som medforskere

For at give de tidligere gadedrenge en mulighed for til- og frasigelser i undersøgelsesprocessen besluttede jeg at indbyde dem til at være mine medforskere. Dette lod sig i praksis gøre ved, at de tidligere gadedrenge fik udleveret engangskameraer for at affotografere, hvilke forandringer der skete i deres liv efter, de var blevet deltagere i CH. Jeg betragtede fotograferingen som en læreproces, hvor de billeder, som de tidligere gadedrenge tog af deres eget liv, gav dem en mulighed for at skifte perspektiv og reflektere over sig selv på en ny måde⁵. En anden hensigt med billederne var en interesse i at forsøge at inddrage oversete perspektiver i interventionen. Da jeg senere forsøgte at læse billederne, kunne jeg ikke gøre det erfaringsløst, fordi billederne blev sammenkoblet med mit blik, og det tilsammen skabte et udtryk, som jeg betydningsatte, da jeg læste billedet (Staubæs 1998).

Jeg havde ikke fastlagt undersøgelsens metode hjemmefra, hvilket betød, at jeg kun havde medbragt ni kameraer. Hvis de tidligere gadedrenge skulle have mulighed for at affotografere det, de oplevede, vurderede jeg, at tre kameraer per dreng ville være et minimum. Derved var der tre drenge, som kunne blive fotografer. Jeg valgte dem, som jeg igennem deltagerobservationen havde set reagerede forskelligt på at være aktør i CH. Her kunne jeg have valgt at lave processen mere demokratisk, men vurderede på daværende tidspunkt, at jeg ville tilgodese undersøgelsen, hvis de tidligere gadedrenge var så forskellige som muligt. Den tredje dag, jeg var der, forsøgte jeg første gang at dele kameraerne ud. Lucy udviste en umiddelbar begejstring, men alligevel fik jeg først samtykke⁶ til metoden, da der var fem dage til, at jeg rejste til Danmark, hvilket medførte, at fotograferne var under en form for tidspres.

Med udgangspunkt i de tidligere gadedrenges billeder og deltagerobservationen interviewede jeg de 3 fotograferende drenge, Lucy og Robert. Styrken i at sammenkoble deltagerobservationen og billederne med interviewet lå i, at jeg fik adgang til deres oplevelser, overvejelser, bekymringer, forhåbninger, værdier, strategier og syn på det, som mine øjne har set i

---

5 Jeg var bevidst om, at jeg ikke revolutionerede forholdene for de tidligere gadedrenge, men via billederne kunne jeg få mulighed for at artikulere deres perspektiver.

6 Da de tidligere gadedrenge både havde mistet forældre og bedstemødre, var Lucy den nærmeste over 18 år, som jeg kunne søge samtykke hos, både i valg af metoder og i arbejdet med de tidligere gadedrenge (Kvale 2002: kap. 6).

deltagerobservationen og ved læsning af billederne. For at hjælpe de tidligere gadedrenge med at udtrykke sig på engelsk foreslog Lucy, at jeg skulle bruge Sarkina⁷ som tolk. Således er de tidligere gadedrenge svar og mine spørgsmål formuleret ud fra vores bevidsthed om, at Lucy lytter med. På den måde forhandlede Lucy dele af undersøgelsen hen i en optik af, hvad hun ønskede genfortalt om CH. Dette positionerer Lucys forhandlingsindlæg som afgørende for den empiriske skabelsesproces. Under interviewene fortalte de tidligere gadedrenge ikke noget negativt om livet i CH, hvilket ydermere positionerer undersøgelsen i et lys af, hvad de tidligere gadedrenge kunne gøre og sige inden for denne kontekst. Således kan jeg pege på, hvilke forhandlingsmuligheder de tidligere gadedrenge havde inden for konteksten i CH, og hvad Lucy ønskede fortalt.

Disse metodevalg fik følgende konsekvenser: Robert kom til mig den sidste aften og gav udtryk for, at de tidligere gadedrenge var ulykkelige. Lucy indkaldte derpå til et møde, hvor de tidligere gadedrenge udtrykte fortvivlelse over, at når jeg kom til Danmark, ville jeg kun huske og se på de drenge, som kunne snakke igennem kameraet. To af fotografierne gav ydermere udtryk for, at de blev ekskluderet af de andre i drengegruppen, mens drengene uden kameraer forklarede, at de havde følt sig overset af mig, efter kameraerne var blevet uddelt. Fotografierne affotograferede således ikke bare deres verden upåvirket, der var reaktioner og konsekvenser fra hele gruppen, som har fået mig til at indse, at jeg ikke havde kalkuleret nok med de tidligere gadedrenge sårbarhed og frygt. Således var jeg med undersøgelsen deltager i en eksklusionsproces, som kunne have været undgået, hvis jeg ikke havde fastlåst mig på, at hver fotograf skulle have 3 kameraer. Denne metodiske fastlåsning havde gjort mig blind for de subtile måder, hvorpå Lucy og de tidligere gadedrenge kan have forsøgt at kommunikere, at jeg skulle revurdere mine valg. Dette har lært mig, at man skal have levet et stykke tid i en intervention som denne for at få øje på, hvad der kan italesættes i det offentlige rum. Denne empiriske tilblivelsesproces gav rammen for eller en begrænsning af, hvad jeg var i stand til at forstå: Således kan jeg kun forstå inden for rammen af, hvad jeg allerede har forstået.

3.0 Teoretiske udgangspunkter

Communitypsykologien rummer en anvendelsesorienteret side, der drejer sig om at bidrage til en forandringskabende dialog og til handling. Dette gælder både i det omkringliggende samfund og materielt såvel som diskursivt i form af subjektpositionering (Berliner 2005: 12). Et communitypsykologisk analyseniveau er således person-i-kontekst, hvilket omfatter *diskurs-*

---

7 Communityets sygeplejerske, som er bosiddende hos Lucy.

sive, sociale og materielle livsbetingelser. Denne kompleksitet⁸ i konteksten er interessant i denne undersøgelse, da relationerne imellem aktørerne og det omkringliggende samfund ender med at blive til en vekselvirkning: Er eksempelvis CH grunden til eller konsekvensen af den stigmatisering af hiv/aids-ramte, som vi senere skal se finder sted i det omkringliggende samfund? Til dette analyseniveau foreslår communitypsykologien socialkonstruktionismens bidrag og begreber (Berliner 2003).

3.1 Socialkonstruktionismen

De anvendte begreber præsenterer jeg kort i det følgende: *Diskurser*⁹ produceres igennem praksisser, så når jeg taler om *diskursiv praksis*, refererer det til det, som mennesker gør og siger som et resultat af social interaktion, og som det, der er med til at konstruere virkeligheden. Igennem diskursive praksisser indtager mennesker positioner eller positioneres på forskellige måder som sociale subjekter (Davies og Harré 1990). Afhængig af kontekst kan det f.eks. være som gadebarn, voksen, hvid, sort, aidsramt, arbejdsom etc. Aktørerne i interventionen indtager altså forskellige *subjektpositioner* i kraft af de praksisser, som de indgår i. De er ligeledes *positioneret* forskelligt i en pluralitet af overlappende kontekster, hvilket implicerer, at de har forskellige positionelt bestemte perspektiver, interesser, baggrunde og historier (ibid.). Hver eneste positionering bevirker en bestemt strukturering af *forhandlingsmuligheder*, så for at indfange kompleksiteten i de forskellige kontekster er det i denne sammenhæng et centralt analysebegreb at pege på, hvordan positioneringerne forhandles i de forskellige kontekster. Når de tidligere gadedrenge ikke taler om de problematikker, som findes i CH, forklares denne praksis jf. socialkonstruktionismen ikke som en adfærd, der viser, at det gør man ikke i deres kultur. Med dette blik ses det derimod som udtryk for den forhandlingsmulighed, som de har valgt ud fra vurderingen af deres positionering i konteksten. Forskellige positioneringer giver derved forskellige muligheder og begrænsninger. Jeg anvender ligeledes *narrativer*¹⁰ som analytisk begreb for at pege på, hvilke narrativer der er legitime eller passende i CH, den intentionelle meddelelse samt til at analysere de forhandlende meninger. Dette gør jeg ud fra tænkningen om, at sociale praksisser er betinget af *magt-* og *dominansrelationer* mellem sociale grup-

8 Kompleksitet defineres som følgende fænomen: »Complexity is a feature of every amoebae to the most sophisticated human culture... it is differentiated and integrated at the same time« (Knoop 2005: 9).

9 Defineres som: »socialt konstruerede betydningsystemer« (Jørgensen og Phillips 1999).

10 I denne artikel defineres en narrativ som: »composed of a unique sequence of events, mental states, happenings involving human beings as characters or actors.« (Bruner 1990: 43).

per, og at viden altid er produktiv og infiltreret i magt. Skabelsen af et community sker gennem *inklusion* af medlemmer samt opretholdelsen af communitiets praksisser og grænser. På samme tid konstrueres *eksklusion* af den, der ikke tilhører communitiet (Foucault 1982)¹¹.

I det første socialkonstruktionistiske analyseudkast jeg lavede, kunne jeg få øje på mange centrale positioneringer og forhandlinger, men der var også noget, jeg ikke kunne indkredse, hvilket fremgår af følgende eksempel: Paul, en af de tidligere gadedrenge, havde taget mange billeder af bygningerne både i CH og af de flotteste bygninger i byen. Dette stemte ikke overens med den livsverden, jeg havde set ham deltage i. Jeg spekulerede over, om han ikke havde forstået mit oplæg om at fotografere livet i og før CH? Da jeg spurgte ham, responderede han positivt: det var han udmærket klar over. Jeg undrede mig derfor over, hvorfor de rene bygninger var så vigtige at affotografere? Jeg spurgte Paul om de specifikke billeder af bygningerne og fælles for svarene var, at de omhandlede stunder, hvor han var positioneret som værdifuld. Han havde eksempelvis taget et billede af byens klinik og fortalte: *»Jeg var syg, og min mor tog mig til klinikken, da hun stadig var her.«* For ham var bygningen blevet symbolet på, hvordan hans mor beskyttede ham, da han var syg. Har Paul havde taget så mange billeder af de rene og fine bygninger i byen, fordi de var ensbetydende med tryghed og beskyttelse mod sult og derved død? Ud fra den socialkonstruktionistiske tænkning ville jeg afvise denne antagelse, fordi der ikke eksisterer en grundlæggende eller endelig beskrivelse af erfaringen eller det materielle. Men vi er i en kontekst, hvor Paul har set sine forældre dø af aids og har været tæt på sultedøden, så da det, der synes meget vigtig for ham, er de største og fineste bygninger, må jeg spørge, om det ikke er fordi, at han bærer på en erfaring, der har lært ham, at de sociale relationer er sekundære? Og om det vigtigste for overlevelse ikke netop er materielt, fordi han derigennem kan opleve tryghed og mæthed? Så på trods af at en socialkonstruktionist ikke benægter fattigdom, sygdom eller død, må jeg anvende analyseredskaber ud over de socialkonstruktionistiske, som også kan indkredse den kultur, vi befinder os i. Hertil anvender jeg Gullestrups kulturanalyse.

3.2 Kulturanalyse

Kulturanalysen har som hovedsigte at opnå større indsigt i og forståelse for menneskelig ensartethed og forskellighed og derved for den givne kultur (Gullestrup 2003: 58). Dette gøres igennem en tværvidenskabelig tilgang, hvor den antropologiske tænkning spiller en stor rolle, men samfundsvi-

¹¹ Foucault benytter begrebet fællesskaber og ikke community. Jeg sidestiller ikke begreberne generelt, men gør det inden for tænkningen om inklusion og eksklusion.

denskabelige, teknologiske og naturvidenskabelige tilgange inddrages også (ibid.: 28). Gullestrups kulturanalyse består af otte *kultursegmenter*, som udgør den horisontale kulturdimension, og otte *kulturlag*, som udgør den vertikale kulturdimension¹². Ingen af dem kan undlades i analysen af det interkulturelle samvirke og skal betragtes som kulturelle processer med tilhørende manifestationer¹³. Igennem analysemodellen danner jeg et semistatisk billede af CHs kultur for derigennem at få forståelse for de forskellige fænomener, som jeg står over for i kulturen. Hvis jeg udelukkende anvendte dette semistatiske billede, ville der være en tendens til at konstruere aktørerne i CH oppefra og ned, og udefra og ind. Der ville ligeledes være fare for at dechiffrere de levede liv som udelukkende kulturelt betingede og herved ville jeg ikke tage højde for konteksten og for at mennesket selv handler og forholder sig til de levede liv. Dette kunne bidrage med en fortsættelse af en andetgørelse af aktørerne i communityet, hvilket netop er min hensigt at undgå.

Både socialkonstruktionisterne og Gullestrup arbejder ud fra identitet som socialt konstrueret og betragter omverdenen som en konstruktion, hvorfor den aldrig kan forstås objektivt (Gullestrup 2003: 46, 63 og Gergen, her i Wetherell 2001: 357-359). Det semistatiske aspekt i Gullestrups tænkning kommer til udtryk ved, at en given kultur aldrig kan beskrives og analyseres som en klart afgrænset enhed eller i sin endelige form, da de kulturelle grænseområder er udflydende og i evig foranderlighed. En væsentlig forskel i det socialkonstruktionistiske analyseapparat og Gullestrups kulturanalyse er anvendelsen af kulturbegrebet. Ved at bruge Gullestrups kulturbegreb¹⁴ kan jeg forklare de sociale processer og relationer, og samtidig undgår jeg at negligere, at de kulturelle forskelle faktisk findes. Socialkonstruktionisterne skriver imod kulturbegrebet og betragter det nærmere som en virkning af bestemte handle- og forholdemåder. Det er derved ikke noget, mennesker styres af, men snarere noget mennesker kan anvende og styre med (Wetherell, 2001). Når det alligevel giver mening i denne undersøgelse at anvende disse to modstridende tænkninger i den samme analyse,

---

12 De kaldes horisontale, fordi udgangspunktet for en analyse af de enkelte segmenter er den manifesterede, mere overfladiske og sansbare del af kulturen og vertikale, fordi det er en dybere indtrængning fra det umiddelbart sansbare proceslag (Gullestrup 2003: 81). I analysen har jeg kursiveret hvert segment og lag.

13 I denne artikel har jeg blot givet eksempler på analyse af segmenterne og lagene. Den udførlige analyse kan ses i Weinreich 2007.

14 Gullestrup definerer kulturbegrebet som følgende: »Kultur er den verdensopfattelse og de værdier, moralnormer og faktisk adfærd – samt de materielle og immaterielle frembringelser og symboler heraf – som mennesket (i en given kontekst og over en given tidsperiode) overtager fra en foregående »generation«: som de – eventuelt i ændret form – søger at viderebringe til den næste »generation«; og som på en eller anden måde adskiller dem fra mennesker tilhørende andre kulturer« (Gullestrup 2003: 55).

er det, fordi de i konteksten kan indkredse den helhed, som jeg søger med det communitypsykologiske analyselag.

I analysen lader jeg systematisk segmenterne og kulturlagene styre mit analysefokus. Formen er ikke at beskrive hvert segment eller kulturlag, men snarere at analysere segmentet eller kulturlaget, så det kommer til syne, hvad det indeholder. Hvorpå jeg med udgangspunkt i skildringer, interviewcitater eller billeder analyserer ved hjælp af de socialkonstruktivistiske analysebegreber. De empiriske udgangspunkter er selvfølgelig situationsspecifikke, men det er en del af analysestrategien, at de indeholder nogle af communitylivets grundtræk og de betingelser, der herskede i de professionelle eller frivillige praksisser. Når jeg anvender kulturbegrebet i sin direkte form, er det defineret i Gullestrups terminologi.

4.0 Analyse af kompleksiteter i CH

I CH var de diskursive praksisser om *forarbejdningssegmentet*, at der så vidt muligt forsøges at leve af egne afgrøder, men det var problematisk i den tidsperiode, jeg var der, fordi jorden var så tør, at afgrøderne visnede. De tidligere gadedrenge skulle således selv deltage i det direkte arbejde med at skaffe føden og blev sendt på markedet for at sælge æg fra communityets kyllingefarm. To af drengene blev i denne praksis fristet til selv at spise et æg på vej mod markedet, hvilket blev opdaget af Lucy, da de skulle afregne dagens salg. Dette medførte, at de fremover blev ekskluderet fra den del, der handlede om at skaffe føden og være sælgere. De skulle derimod gøre rent i lejren, og det blev fortalt til de øvrige i communityet, at de havde spist ægget. Denne narrativ medførte, at de blev positioneret som tyve i stedet for sælgere. Målet med at de tidligere gadedrenge skulle føle ansvar for communityet, blev i denne proces omkalfatret til sekundær, fordi Lucy lagde mere vægt på narrativer, som tog afstand fra tyveri af mad.

fordelingssegmentet kom til udtryk, når UNICEFs proteinpulver ankom i store lastbiler, og Lucy styrede, hvordan og hvor det skulle gemmes og pakkes og derefter, hvordan det blev fordelt. Lucy var positioneret som lederen af madfordelingen, de tidligere gadedrenge og jeg som hendes hjælpere. I CHs præsentation af sig selv står der, at communityet er: »*based on a non-profit rehabilitation programme.*« Qua deltagerobservationen så jeg noget andet: I communityet organiserede Lucy sig selv omkring en position, hvor hun fordelte proteinpulveret, boede i hus med vagter og en frodig have, som var indhegnet, imens de tidligere gadedrenge boede i et mindre blikskur. For at få en forståelse af dette belyser jeg, hvad det er for en erfaring, som aktørerne i CH har. Mange har prøvet at sulte i flere dage, nogle har været tæt på sultedøden, og de lever alle med en frygt for ikke at kunne blive mætte i morgen. Helt basalt er det vel, at hvis du er sulten nok, så vil du bruge dine sidste kræfter på at stjæle mad. Det kan tyde på, at Lucy fordeler med hård

hånd, fordi hun er nødt til at beskytte proteinpulveret fra at blive stjålet. I det følgende peger jeg på, hvordan hun anvender sin position som leder af fordelingssegmentet til at definere, hvad der er væsentligt i communityet. Jeg spurgte Lucy om hendes straffemetoder, og hun fortalte: »engang sagde jeg til Robert, at han skulle lave ris og kød, og da maden blev lagt på tallerkenen, skyndte Julian sig hen og tog alt kødet. Da Robert fortalte det til mig, så sagde jeg: »vent til i morgen.« Næste dag købte jeg halvandet kilo kød, jeg lavede det meget fed og sagde til Julian, at han skulle spise det alene, der overmattede jeg ham, så jeg kan bede ham om ikke at spise kød, når de andre ikke gør det.« Det kan tyde på, at Robert ikke besidder andre forhandlingsindlæg over for Julian, som er en af de tidligere gadedrenge, end at gå til Lucy. Så selvom Robert er ansat til at varetage gruppen med de tidligere gadedrenge, er Lucy positioneret som leder af den, også når hun ikke selv er til stede. Halvandet kilo kød repræsenterer en høj værdi i denne kontekst. Når Lucy anvender dette til at understrege over for de tidligere gadedrenge, at en ligelig fordeling er væsentlig, og at egoisme ikke accepteres, så positioneres hun som velstillet og derved magtfuld. Denne praksis fremforhandler hendes positionering som den, der styrer fordelingen af både straf og det materielle.

Akrobatikken var en del af *samværssegmentet*. I det følgende indkredser jeg nogle af de processer, der udspillede sig i denne kontekst: Paul forsøgte at lave alle akrobatikøvelserne, men gav ofte op, da han manglede styrke. Dette fik de andre i drengegruppen til at le ad ham. Positioneringen som det svage led i gruppen taklede han ved enten at grine med eller at se væk. Jeg forsøgte at stoppe drengene de første par gange, jeg oplevede dette, men hver gang reagerede Paul med at gå helt væk fra gruppen. Igennem denne praksis fortalte han mig, at han ikke ønskede min hjælp til at stoppe latteren over hans manglende styrke. Dette ser jeg lidt nærmere på. Samværet lignede voksenstyret akrobatik, men mindede mere om samværet i gadelivet bestående af morskab og styrkeprøvelser uden voksenstyring, hvor de tidligere gadedrenge egne spilleregler kom til udtryk. For selvom jeg var til stede, lærte de tidligere gadedrenge igennem min positive respons på aktiv stillingtagen og selvstændige handlinger hurtigt, at dette var min pædagogiske tilgang, og de begyndte derpå at anvende den eneste ikke voksenstyrede samværsform, som de kendte. Når jeg blandede mig i drengenes praksisser forsvandt deres mulighed for at danne dette fællesskab, som mindede om gadelivet. Men hvorfor var det Paul, der igen og igen var objekt for latteren? De andre kaldte ham *myggen* pga. hans lille krop og lange tynde arme og ben, fortalte de mig, da jeg spurgte til det. Men en myg i kenyansk kontekst er også en malariaspreder, og man dør af malaria. Derfor kan der være en stor frygt forbundet med insektet. Igennem italesættelsen som *myggen* positioneres Paul således også som farlig, men hvordan er dette opstået? Fem af de tidligere gadedrenge forsvandt fra communityet igen i løbet af de første tre måneder. Fire af disse fem drenge var hiv-positive. Paul var en af de to

drengene som forblev i CH, og begge disse drenge var hiv-negative. Lucy fortalte mig: *»Jeg har en chance med børnene, som ikke er positive, hvis det er muligt, kan jeg placere dem i en institution med børn, som er hiv-positive.«* Det kan således tyde på, at Paul qua sygdomsstatusen blev positioneret som et bedre bud på en, der kunne blive i CH. Når de andre drenge under samværet i akrobatikundervisningen forsøgte at positionere Paul som det svage led, kan det ses som et udtryk for, at han er frygtindgydende som konkurrent om at forblive i CH.

Ved første øjekast så jeg, at *ledelses- og beslutningssegmentet* lignede en demokratisk proces, som fandt sted omkring bålet om aftenen, hvor Lucy problematiserede et emne, og de tidligere gadedrenge og andre tilstedeværende kunne byde ind med et svar. Følgende analyser peger på, at det foregik på en anden måde end som først antaget. Da jeg kom til CH, havde Paul allerede været der i nogle dage. Umiddelbart efter min ankomst var Lucys fortælling, at inden han kom til CH, havde han: *»fået det værre på gaden, og da han begyndte at sulte og blev meget tynd, troede alle, at han havde aids.«* Hvorpå hun fortalte, hvordan hun dryppede vand i hans mund de første døgn, indtil han var i bedring og igen kunne begynde at indtage fastere føde. I denne narrativ gjorde Lucy CH forståelig som et community, der inkluderede og derved reddede de aids-syge, som ellers var ekskluderet af det omkringliggende samfund. Hun fremforhandlede ligeledes en positionering som hende, der personligt reddede det liv, som ingen andre ville tage ansvaret for. Da jeg spurgte Paul om hans ankomst, fortalte han: *»Konkubinerne¹⁵ sagde, at de ikke kunne klare mine problemer, så de tilkaldte JK-Mary, hun tog os til Madam, og de blev enige om at registrere os, så vi kunne få Unimix igennem JK, da vi så kom, så fortalte Madam os, at vi skulle deltage på akrobatikholdet«.* Pauls narrativ om grundlaget for at komme til CH fik en anden diskurs end Lucys: Madam, som også var Lucy, hjalp godt nok Paul til at blive mæt igennem proteinpulveret Unimix, men en del af forhandlingen var, at så skulle han også deltage på akrobatikholdet. Han var sultende og i forhold til Lucys diskursive praksis meget tæt på døden. For at blive mæt og derved overleve skulle han deltage i min akrobatikundervisning. I Pauls narrativ var han selv positioneret uden magt i forhold til til- og frasigelser over for egen livssituation. Lucy var derimod positioneret som den eneste, der traf beslutninger.

Følgende peger ligeledes på, at Lucy også ledede den akrobatikundervisning, som jeg havde fået tildelt ansvaret for: En dag kom hun midt i undervisningen og bad mig gå hen og tage en lille pause. Da jeg kom tilbage fra den uønskede pause, var det akrobatikprogram, som jeg havde lavet sammen med de tidligere gadedrenge, pillet fra hinanden, og et nyt var lavet. I det nye program var skulpturerne farligere og mere udfordrende. I

15 Det kaldes de kvinder, som arbejder på markedet, men også er i kontakt med CH.

denne proces havde Lucy forhandlet sig til positionen som leder af, hvordan akrobatikprogrammet skulle udfolde sig. Jeg forsøgte at forhandle de positioneringer ved at sætte spørgsmålstejn ved denne transformation, men til dette forklarede Lucy mig, at dem, som havde været tilskuere til min undervisning, havde fortalt hende, at jeg ikke kunne styre de tidligere gadedrenge. Da det at kunne styre børn er meget væsentligt i denne kulturs praksis som lærer, positionerede hun mig som en lærer med manglende kompetencer og hende selv som en, der ville hjælpe mig til at kunne styre de tidligere gadedrenge, så tilskuerne ikke talte dårligt om min undervisning.

Formidlingssegmentet kom til udtryk i løbet af dagen, hvor der ofte blev afholdt møder, som foregik på swahili. Da Lucy i starten af interventionen refererede, hvad der skete til disse møder, var narrativen ofte, at hun opdragede de tidligere gadedrenge til at arbejde hårdere, og hvis ikke de gjorde det, truede hun dem med straf i form af ingen mad eller overspisning, til de kastede op. Efter jeg havde sat spørgsmålstejn ved dette, ændrede narrativerne om disse møder sig til, at hun spurgte de tidligere gadedrenge om, hvordan dagen i forvejen var gået. Kropssprogligt kunne jeg dog ikke se, at der var ændringer af formidlingen til møderne. Derfor må jeg spørge mig selv, om ændringen i narrativen var et udtryk for, at hvis jeg satte spørgsmålstejn ved det, som skete, så ændrede hun bare narrativen til det, hun troede, jeg gerne ville høre, så jeg derved stoppede med at stille spørgsmål. Da jeg spurgte de tidligere gadedrenge om, hvad de havde snakket om, forblev de tavse. En praksis, som kan pege på, at det i CH er ekskluderende for de tidligere gadedrenge at videreformidle, hvad der skete til disse samlinger. Deres manglende svar kunne også pege på en positionering af mit spørgsmål som upassende i konteksten eller af den simple grund, at de ikke lyttede efter eller forstod, hvad Lucy formidlede til disse møder.

Integrationssegmentet var altovervejende i CH, da det integrerede og vedligeholdte fællesskabet, som derved kunne skabe den fornødne overlevelsesstyrke til kulturen. Jeg observerede, at de tidligere gadedrenge og Robert ikke var aktive, medmindre de blev bedt om en bestemt handling fra Lucy. På trods heraf medvirkede deres deltagelse i CH i høj grad til en opretholdelse af kulturen i forhold til det omkringliggende samfund. For at blive integreret i CH skulle den ønskede kultur opretholdes, og hvad denne kultur bestod af, lærte alle vi nyankomne ved at betragte de andre. Den følgende oplevelse lærte os eksempelvis, at der i CH ikke skulle indgå uoverensstemmelser i en sådan grad, at der blev tyet til vold: En af de første dage, hvor de tidligere gadedrenge og jeg selv var kommet til CH, var to af de tidligere gadedrenge oppe at slås, hvorpå den ene kastede varm proteingrød på den anden. Den dreng, som kastede grøden, blev øjeblikkeligt ekskluderet fra CH af Lucy, så drengen måtte gå tilbage til et liv på gaden. Igennem denne praksis blev Lucy ligeledes positioneret som den, der i sidste ende afgjorde, hvem der blev integreret i CH, og hvad der skulle til for

at blive integreret, fordi ingen af os andre forsøgte med forhandlinger, som kunne medføre, at drengen kunne blive i CH.

Det ikke sanseligt tilstedeværende kom eksempelvis til udtryk, når de tidligere gadedrenge skulle synge. Lucy sagde: »når de synger og lytter til deres egne stemmer, bliver de opmuntret; de har deres egne stemmer.« Anvendelsen af stemmen er positioneret som værdifuld. Igennem denne narrativ videreførte Lucy noget værdifuldt til de tidligere gadedrenge. Sangene de anvendte deres stemmer til handlede om livet i communityet, og ordene var Lucys. Derved kan der sættes spørgsmålstejn ved, om sangene var til for at positionere de tidligere gadedrenge som besiddende af noget værdifuldt, eller om de blev anvendt til at gentage Lucys narrativer om communityet og på samme tid befæstede de Lucys magtposition ved at tale hendes ord.

I analysen om *det fundamentale værdilag* sonder Gullestrup mellem de partielt legitimerede værdier, som er de værdier, der er relateret til det mere afgrænselige, og de alment accepterede højeste værdier, som er de værdier, der ligger til grund for alle aspekter og områder i kulturen (Gullestrup, 2003: 94). I CHs kultur var det fundamentale værdilag udsprunget af det situationelle faktum, at de fleste var affektivt påvirket eller inficeret med hiv/aids og af den grund var blevet diskrimineret i det omkringliggende samfund. Det så ud til, at dette havde skabt en frygt hos aktørerne i CH for yderligere stigmatisering og diskriminering, hvilket medførte angsten for at være alene: »Når bare vi er sammen, og jeg ikke er alene, så skal jeg nok bevare håbet«, talte drengene ofte om. Værdien om at være sammen i communityet og derigennem bevare håbet om et godt liv er tilsyneladende den alment accepterede højeste værdi. Analyserne af Pauls billeder af bygningerne påpegede i henhold til de partielt legitimerede værdier, at godt nok gentager han de alment accepterede højesteværdier, men det mest værdifulde for den tidligere gadedreng så ud til at være det at have et fastere og mere sikkert materielt grundlag frem for at indgå i de sociale sammenhænge.

Da de tidligere gadedrenge og de øvrige aktører i CH stammede fra forskellige stammesamfund med forskellige religiøse overbevisninger var deres *grundlæggende verdensopfattelse* baseret på forskellige elementer af en social konstruktion (Gullestrup 2003: 96). De havde alle en Gud, som de troede på, og sætningen: »om Gud vil« gentog sig mange gange dagligt uden at nogen stillede spørgsmålstejn ved dette. Denne diskursive praksis positionerede aktørerne uden forhandlingsmuligheder over for livets gang. Det, de ønskede eller ikke ønskede skulle ske i deres levede liv, kunne de ikke selv afgøre: Det afgørende var derimod, om Gud bestemte sig for, at deres ønsker skulle opfyldes. I den grundlæggende verdensopfattelse fralægges subjektet ansvaret for sin egen lykke, det er op til Gud, om lykken skal komme til den enkelte, men håbet om, at han kom, var stort hos alle de aktører, jeg berørte emnet med. De satte således deres lid til Gud, det var ham, som var tilbage at håbe på. I CH var aktørerne enige om at være

troende i religiøs forstand. De undgik diskussioner om, hvilken Gud det giver mest mening at tro på, men ikke om det giver mening at have en. Da jeg blev spurgt, hvem min Gud var, og jeg svarede, at jeg ikke havde nogen, var deres undren meget stor og hovedrystende. Ingen ønskede at diskutere dette yderligere, men flere sagde, at sådan kunne det jo kun være i det rige Vesten, for der havde vi alt. Igennem denne narrativ blev der skabt en stor kløft imellem dem, som var positioneret som fattige og troende, og jeg, der var positioneret som ikke-troende og rig på alt materielt.

4.1 Det omkringliggende samfund

I det følgende belyser jeg nogle af de forandringer de tidligere gadedrenge oplevede i det omkringliggende samfund, efter de blev en del af CH. I denne praksis vender jeg blikket mod forandringerne i skolelivet, på markedet og forsøger at stille skarpt på, hvordan hele hiv/aidsproblematikken har påvirket disse forhandlinger. Følgende belyser jeg forandringen i de dominerende diskurser og narrativer, der udspillede sig omkring de tidligere gadedrenge.

Da drengene indgik i gadedrengekategorien betød det, at de var forældreløse eller ikke havde voksne, som kunne forsørge dem. I denne kategori var de positionerede som nogle, der kunne udnyttes til at lave underbetalt arbejde eller til prostitution. Som gadedrenge forsøgte konkubinerne at passe på dem, og deres tilstedeværelse på markedet blev accepteret. Da de begyndte at indgå i kategorien »aktør i CH« blev de pr. definition hiv/aidsbørn. I det omkringliggende samfund var narrativen om hiv/aids, at virusset stammede fra forheksning eller trolddom, og at man blev besat af sygdommen, hvis man var en dårlig kristen eller muslim. Når det centrale i den grundlæggende verdensopfattelse var at have en Gud og det omkringliggende samfund positionerer de tidligere gadedrenge som usikre i denne praksis, kan det pege på, at positioneringen som hiv/aidsbarn medførte, at de blev stigmatiseret¹⁶, efter de blev aktører i CH.

I skolen blev de også stigmatiseret af lærerne. Dette kom eksempelvis til udtryk ved at flere af lærerne ikke ville røre ved deres kladdehæfte med hænderne, men skubbede til det med kanten af blyanten, fordi de ikke ville inficeres med virusset. De tidligere gadedrenge indgik ikke i forhandlinger med lærerne om denne positionering. De indgik derimod i andre forhandlinger, hvilket kom til udtryk igennem de billeder, de tre fotografer havde taget fra deres skoleliv. Disse var kendetegnede ved, at de kun havde taget billeder af de andre elever, ikke af lærerne eller undervisningssituationerne.

---

16 Stigma er et stempel, fysisk eller symbolsk, som fremkalder skam i den person, som bærer stemplet. Goffman (1975) definerer stigma som: "*an attribute which is deeply discrediting*".

På billederne poserede de fotograferede skolebørn i form af seje kropsstillinger, knyttede næver, »hænge ud«-stillinger og akrobatikøvelser. Nogle af blikkene smiler og signalerer tilpashed og fornøjelighed over at blive fotograferet, mens andre ser ind i kameraet med et forundret eller lidt usikkert blik. Fælles for blikkene er, at de møder kameraet og fotografen med villighed, nysgerrighed og imødekommenhed over for denne praksis. Disse kropsholdninger og blikke på de affotograferede skolebørn peger på, at de positioneres som værdifulde, nogle, der er værd at fotografere. Noget peger ligeledes på, at kameraet også blev anvendt til at drille med. På nogle af billederne er ansigtsudtrykkene vrede, hvilket eksempelvis kommer til udtryk ved en fremadgående hovedstilling. I skolekonteksten kan det at have et kamera være styrende over for, hvem der positioneres som værd at tage billeder af, hvem der ikke indgår i denne kategori, og hvem der skal drilles. I det følgende svarede Paul på, hvorfor han kun havde taget billeder af de andre børn og ikke af lærerne: *»De ville begynde at stille mig spørgsmål som: Hvor har du det kamera fra? Hvem er han eller hun for dig? Måske ville de prøve at fortælle folk, at det er ikke et kamera, det er bare en æske.«* I denne diskursive praksis frygtede Paul, at lærerne ikke ville anerkende kameraet, men blot gøre det til en æske. Hvis dette skete, ville han have svært ved at beholde sin magtfulde positionering som fotografen, der kunne in- og ekskludere de andre skolebørn. Paul ønskede ikke at stå til regnskab for, hvem jeg var for ham, og jeg må spørge mig selv, hvad dette ville gøre ved hans positionering? For Paul var jeg en lærer og forsker, som arbejder sammen med CH, men som også skal tilbage til Danmark. Når jeg rejser, har han ikke længere et kamera og derved ikke mulighed for at positionere sig igennem at fotografere. Hvis de andre ikke ved, hvor han har kameraet fra, ved de heller ikke, hvor længe han kan beholde det, hvilket kan give ham større forhandlingsmuligheder i skolekonteksten. Dette peger ikke på, at Paul får flere forhandlingsindlæg i skolelivet, hvis han fortæller, at han kender en muzungo¹⁷.

En dag spurgte jeg Julian, hvorfor han nærmest kun havde taget billeder af stederne på markedet, og han fortalte, at: *»det kunne måske give mig problemer, hvis gadedørnene så det.«* Da jeg følgende spurgte om det sjoveste ved gadelivet, fortalte han mig med et skævt smil om, da de spillede kort, stak af fra politiet eller hjalp hinanden med at snyde sig ind i biografen. Fælles for narrativerne om gadelivet var, at de handlede om sammenhold og morskab for en gadedrengegruppe. Politiet eller dem, som arbejdede i biografen, indgik i narrativerne som de voksne, der blev snydt af de smartere gadedrenge, der uden voksenstyring kunne klare sig i sådan en grad, at de snød autoriteterne. Når Julian italesætter gadedrengene som de andre, kunne det pege på, at med kameraet i hånden og som aktør i CH

17 Betegnelsen for en hvid og derved defineret rig person.

kunne han ikke længere indgå i denne kategori. Så hvis de så ham med et kamera, kunne han blive ekskluderet fra deres sammenhold og morskab. Dette tyder på, at når de tidligere gadedrenge blev aktører i CH, fik de nye forhandlingsindlæg på bekostning af morskaben og sammenholdet med de andre gadedrenge.

I analyserne af kompleksiteterne i CH pegede jeg på, at Lucy konstruerede situationer, hvor de tidligere gadedrenge i det omkringliggende samfund kunne forhandle sig til at blive positioneret med mere magt på trods af, at de var aidsbørn. Dette kan pege på, at interventionen var Lucys måde at komme fra det undertrykte felt og gøre modstand, protestere og formulere alternative målsætninger for det omkringliggende samfunds måde at fungere undertrykkende og diskriminerende over for forældrelose børn og hiv/aids-ramte på. Når de tidligere gadedrenge positioneres som mere magtfulde i det omkringliggende samfund, så kan Lucy ligeledes forhandle sig til en yderligere magt i dette felt, fordi hun nu er leder for nogle, der er positioneret som mere magtfulde. Herved kan hun lettere forhandle sig til bedre rettigheder for CH og derved gøre positioneringen bedre for aktørerne i communityet. Lucys højere sociale positionering i det omkringliggende samfund kan ligeledes anvendes inden i CH, hvor vi i kompleksitetsanalysen så, at hun har så meget magt, at hun kan knuse og undertrykke evt. modstand, som kunne opstå i communityet. Således kan hun ikke bare inkludere eller ekskludere aktørerne fra CH, hun kan ydermere styre, hvorledes deres positionering udspiller sig i det omkringliggende samfund.

4.2 Interventionen i forhold til de fundamentale principper i communitypsykologien

I det følgende forsøger jeg at pege på, hvorvidt de forandringer de tidligere gadedrenge oplevede i interventionen, virkede befordrende og kompetencegivende i deres levede liv. Dette belyser jeg ud fra de fundamentale principper inden for communitypsykologien: *social støtte, ressourcer og subjektivitet og diskurs* (Berliner, 2005).

Den sociale støtte anses som en væsentlig beskyttelse mod mistrivsel og sygdom. De sociale relationer er bærende i denne støtte, så dem ser jeg nærmere på. De tidligere gadedrenge relationer til de voksne aktører i interventionen peger på at være asymmetriske, hvilket eksempelvis kom til udtryk i deres relation til Lucy, da den bar præg af at være formålsbestemt og udelukkende rummede de aspekter af livets mangfoldighed, som hun orienterede sig omkring. Deres indbyrdes relationer pegede på at være præget af drillerier og venskabelige relationer, hvilket mindede om det liv, de havde i levet som gadedrenge. I analyserne dannede der sig et billede af, at det, som skete i CH, nærmere var gentagelser af Lucys narrativer og manifestationer om en ny og bedre identitet efter at være blevet aktør i CH. Således kom

de tidligere gadedrenge ikke selv til orde og fik ikke den emotionelle støtte, der anses som central. Den sociale støtte indebærer ligeledes en praktisk og materiel hjælp samt oplysning, hvilket de tidligere gadedrenge fik i form af informativ støtte om hiv/aids, hjælp til skolegang, renlighed, mad, tøj og blikskure. I gadelivet sov de under åben himmel, kunne ikke regne med at få mad dagligt eller komme i skole.

Det fremgik, at den måde, de tidligere gadedrenge kunne vise deres *ressourcer og subjektivitet* på, var igennem praksisser som at deltage i madlavningen, tøjvask, akrobatik og skolegang. Således kan det pege på, at de tidligere gadedrenge i CH ikke kunne forhandle sig ud og ind af dagligdagens praksisser og derved positionere sig qua subjektive ressourcer og kompetencer. Som sælgere og akrobater kunne de derimod forhandle nye positioneringer i det omkringliggende samfund, og i skolekonteksten kunne fotografierne ligeledes positioneres som så magtfulde, at de kunne inkludere og ekskludere de øvrige elever fra sociale praksisser. I narrativerne om livet som gadedrenge positionerede de sig selv som de smarte gadedrenge, der kunne snyde autoriteterne og have det sjovt med denne praksis. Der havde de ressourcer og kompetencer til at være smartere end de voksne.

Diskursen om hiv/aidsbørn var, at de var forheksede, og de blev besat af sygdommen, fordi de var dårlige troende. Jf. analyserne medførte denne diskurs en stigmatisering af drengene i det omkringliggende samfund og af lærerne i deres skole. Da de indgik i gadedrengekategorien, var diskursen om dem, at de kunne udnyttes til at bære meget tunge ting til en underbetalt løn, og at de var prostituerede. Umiddelbart kan interventionen pege på at skabe ændringer i diskurserne og narrativerne i det omkringliggende samfund, fordi de har fået disse nye forhandlingsindlæg, men ved at spejle mine analysefund i alle de fundamentale principper inden for communitypsykologien, tyder det på, at de tidligere gadedrenge ikke oplevede en helhed i forandringerne i deres levede liv i CH, hvilket kan være grunden til, at de ikke forblev deltagere i CH.

5.0 Ungdomsgruppens udviklingsarbejde

Efter jeg havde deltaget i interventionerne og fremanalyseret de tidligere gadedrenges begrænsede muligheder for at forandre deres livssituation, blev jeg interesseret i Ungdomsgruppens udviklingsarbejde. Dette fremfortalte danske medier som succesfuldt. Jeg ønskede dels at belyse, hvordan dette udviklingsarbejde udspillede sig, og dels at belyse de forandringer og muligheder, der blev konstrueret for gadebørnene i denne kontekst. Analyserne er foretaget på baggrund af de socialkonstruktionistiske begreber, som jeg præsenterede tidligere i kapitlet. Jeg har interviewet lederen af Ungdomsgruppen, som kaldes Thor.

Ungdomsgruppen blev skabt i 1998 og bestod af 11 piger, 1 dreng og Thor, som er den eneste voksne. Gruppen blev tilfældigt sammensat og arbejdede først med et projekt, som omhandlede, hvordan unge fik medindflydelse i deres lokalområde. Efter endt projekt ønskede de at fortsætte samarbejdet og mødte tilfældigt en afrikaner, som sagde til dem, at de skulle komme til Afrika for at se fattigdom og et andet skolesystem end det danske. Efter Ungdomsgruppen havde fået finansieret en rejse til Afrika, tog de 12 unge og Thor af sted i år 2000, hvor de tilfældigt mødte Lucy, som fortalte dem om CH. Communitiet vakte Ungdomsgruppens interesse, og de fik efterfølgende finansieret flere ture til Afrika. I 2003 og 2005 resulterede dette i, at Ungdomsgruppen lavede workshops med de unge i CH. Tilbage i Danmark holdt Ungdomsgruppens foredrag og viste en film, de havde lavet over deres besøg. Derved fik de lettere ved at få finansieret deres næste ture. På grund af mediedækning af deres tiltag blev de et kendt navn i deres lokalsamfund. Arbejdet blev/bliver hovedsagligt finansieret af organisationer, som ifølge Thor finansieres af Danidas pulje, som *»kommer fra Folketingets pulje til ulandsbistand.«* Ungdomsgruppen har ydermere finansieret almindelig drift af CH og et laboratorium. Ifølge Thor planlægger de at søge flere projektmidler til bl.a. et uddannelsescenter og et børnehjem i CH.

For at belyse, hvorfor Ungdomsgruppens interesse for at lave udviklingsarbejde i CH opstod, spurgte jeg Thor om deres første møde med Lucy, hvortil han fortalte: *»Hun fortalte jo om situationen deroppe ik' og om, hvordan de ingenting har. Det eneste de har og kan give dem, er måske en værdig død ved at sidde og holde dem i hånden i et skur, så de da i hvert fald ikke skal ligge og dø ude i rendestenen osv... du har jo selv set oppe i (byen).«* Under mine ophold så jeg mange syge børn, men jeg så ikke døende børn, hverken i rendestenen, i byen eller i nogle af CHs skure. I Lucys og siden Thors narrativ kan det tyde på, at børnenes liv blev positioneret som tættere på og mere overmandet af døden, end jeg oplevede det under interventionerne. Thor og Lucy performer en diskurs, hvor de giver noget af sig selv til børn på dødslejet uden at forvente at få noget igen, hvilket åbner for positioneringsmuligheder som ikke-egoistiske hjælpere. Grundlaget for interessen i disse positioneringsmuligheder kan bære på Lucys og siden Thors og Ungdomsgruppens erfaring om, at des større elendighed der fremfortælles om CH, des lettere er det af få opmærksomhed fra den vestlige verden, hvilket kan medføre projektmidler.

Følgende ser jeg nærmere på det at give og modtage i denne kontekst. Thor fortalte, at de unge i CH fik penge for at deltage: *»Jo, det er også vilkårene til workshoppen: de får alle sammen penge tre gange om dagen, sådan er det, vi betaler, ja.«* Betaling tre gange dagligt italesættes som et vilkår, hvilket kan pege på, at det ikke indgår i kategorien af at gøre god hjælp. Dette ser jeg lidt nærmere på: Denne praksis kan positioneres som værende løn fra en arbejdsgiver, for de unge i CH kunne ikke deltage uden dette vilkår, da de så måtte tjene til overlevelse på anden vis. Arbejdsdiskursen

lægger an til en positionering af Ungdomsgruppen som arbejdsgivere og de unge i CH som arbejdere, hvilket i en dansk kontekst ikke anskues som fordelagtigt i en workshop, hvor de centrale emner er ung til ung, medbestemmelse og demokrati. I arbejdsdiskursen kan der ligeledes ligge en villighed til at performe. I denne kontekst performer de unge i CH ved at fortælle om deres levede liv til Ungdomsgruppen og Thor, som videreformidler dette i en dansk kontekst. En sådan performance ser jeg nærmere på senere, men først vil jeg belyse, hvordan det at give noget materielt til de unge i CH kan få en anden betydning.

Thor fortalte: *»Pludselig, fra den ene dag til den anden, bing, så står der en skolepult, så kommer de (de unge i CH) i skole med nye skolebøger og passer osv... der blev vendt op og ned på der, hvor alle eller mange der i lokalsamfundet anser dem for nul og en fis ikke... man finder ud af, at det jo var de her mærkelige hvide, der har været der.«* I denne narrativ skabte Thor og Ungdomsgruppen nye positioneringsmuligheder for de unge fra CH i det omkringliggende samfund, som gik fra nul og en fis til det modsatte. I analyserne af, hvordan de tidligere gadedrenge forhandlingsmuligheder i det omkringliggende samfund som aktører i CH så vi, hvordan de gemte kameraet for ikke at blive ekskluderet fra livet på gaden. Det kan ikke tages for givet, at selv om de unge i CH får flere materielle midler, er det ikke ensbetydende med det at få noget fra hvide mennesker er en ønskelig positionering i det omkringliggende samfund. Narrativen positionerer Ungdomsgruppen som heltene, der redder de unge i CH, og handlingen som en, der bliver gjort fordi de ikke kan lade være, hvilket åbner for muligheden om at fremfortælle udviklingsarbejdet som næstekærligt.

5.1 Et fremtidsværksted i den afrikanske ørken

For at indkredse, hvad det tilrettelagte udviklingsarbejde bestod i, spurgte jeg Thor herom. Han fortalte, hvordan hverdagen var præget af, at Ungdomsgruppen boede og indtog deres måltider på byens hotel og derpå gik ned til CH og *»kørte forskellige workshops«*. Her ser jeg lidt nærmere på, hvad der skete, da workshoppen blev *»kørt«*. Når det er Ungdomsgruppen, der styrer workshoppen, kan det indebære, at de unge fra CH ikke havde andre forhandlingsindlæg end at blive kørt et sted hen, som Ungdomsgruppen vidste, hvor var. Thor fortalte om denne metode, at det var *»fidusen, fordi det er de unge til de unge«*. I en dansk skolekontekst anskues ung til ung-metoden som demokratisk og ligeværdig og derved en pædagogisk moderne måde at gøre ung-samarbejde på, da dette sikrer de unges ansvar. De unge fra CH kendte et skolesystem, hvor de blev stigmatiseret af læreren, og var vant til, at læreren taler og eleverne adlyder, så spørgsmålet er, om det også var en fidus for dem? Thor fortalte videre: *»Vi lavede meget sådan nogle fremtidsværksteder og sådan noget, det var egentlig ikke noget*

de kendte, men de synes egentligt, at det var sjovt. Og de unge dernede synes, at de lærte jo utrolig meget, det syntes Lucy også, og vi havde det skide skægt.« Hvorefter han fortalte om de store kulturforskelle, der var, da de unge fremlagde dette via plancher: »Der var der en af de unge (fra CH) som fremlægger, at drømmen om en skole er, hvor vi ikke bliver voldtaget af lærerne, hallo du, så pigerne bliver gravide.« Thor fortalte, at Ungdomsgruppen fremlagde: »Vi vil bare have fritid, vi vil bare have stereoanlæg.« I denne sociale praksis blev de unge i CH positionere som nogle, der havde en fremtid med navigationsmuligheder. Var formålet med dette at give de unge i CH et håb om en fremtid med muligheder og overlevelse – og har håbet en sådan kraft? Eller kan det nærmere anskues som magtpåbyggelse at skulle drømme om en fremtid som hiv/aids-syg og/eller forældreløs og bosiddende på gaden? Jeg ser lidt nærmere på, hvad de unge i CH lærte, da de ifølge Thors narrativ »lærte utrolig meget«. Da de unge i CH indgik i dette udviklingsarbejde, hørte de narrativerne om Ungdomsgruppens fremtidsdrømme om mere fritid og flere stereoanlæg. De hørte, at der, hvor Ungdomsgruppen var bosiddende, var fremtidsdrømmene nære, da hverdagen er så tryk, at de ikke behøvede at bekymre sig om de helt basale behov for at sikre overlevelse. De hørte også, at diversiteten imellem de levede liv og fremtiden heri er ubegribelig stor. Men det kan være svært at få øje på, hvordan de igennem Ungdomsgruppens narrativer og ved fremlæggelse af deres egne horrible narrativer lærte noget, som de kan anvende i deres levede liv. Det eneste jeg kan pege på som mulig lærdom er, at de unge fra CH kan være afventende over for, hvornår der igen kommer hvide mennesker, som evt. kan betale dem tre gange dagligt, så de derved kan blive mætte. Thor italesatte også workshoppen som skide skæg. Er det den store kontrast i fremtidsdrømmene imellem de to ungdomsgrupper, der er skide skæg? På trods af at uoverensstemmelser eller kontrast, ifølge humorforskere, ofte fører til latter og morskab (Peterson og Seligman, 2004: 584), har jeg svært ved at tro, at det er skide skægt at være den part, der fremfortæller fremtidsdrømmen som at slippe fra fatale overgreb som voldtægt i skolen.

5.2 Udslusning fra CH

Jeg fortalte Thor, at jeg havde oplevet, at de tidligere gadedrenge ikke længere var i CH og spurgte, om det også var noget, han havde bemærket. Han fortalte, at mange var forsvundet fra CH. Den eneste af de forsvundne, han havde mødt igen uden for CH, var Paul, som vi også mødte i interventionen. Om Paul sagde Thor: »Han er til dels faldet tilbage på gaden, men også kun til dels. Vi mødte ham nede på markedet, hvor vi godt kunne se, at det var ikke så smart. Lucy havde fortalt os, at det var ikke alle, det lykkedes med.« Da jeg mødte Paul i interventionen, kom han til CH nærved sultedøden for at få mad. For at få det skulle han deltage på akrobatikholdet. I intervention

indgik det ikke i CHs narrativ om Paul, at han havde været i CH før, hvilket enten kan pege på, at de ikke anså det som væsentlig i forhold til interventionen, eller at de fravalgte at italesætte hans tidligere deltagelse, da dette derved kunne positioneres som et mislykket stykke udviklingsarbejde. Jeg spurgte yderligere til, hvorfor de unge fra CH forsvandt. Hertil svarede Thor: *»Jeg tror netop, at hun (Lucy) gør, hvad hun kan for at sluse dem ud, når de netop bliver 18 år.«* I denne diskursive praksis positionerer Thor Lucy som magtfuld i forhold til, hvornår de unge kommer ind og ud af CH. Dette var der ligeledes mange af de analyser, jeg foretog af interventionen, der gjorde. Forskellen er, at jeg ikke fremanalyserede eller observerede fokus på alderen, men derimod observerede, at de fleste ikke vidste, hvor gamle de var. Når Thor artikulerer således, kan det anskues ud fra en diskurs, som ofte bliver til i en dansk handlekontekst, hvor man er en ansvarlig voksen, hvis de unge passes på, indtil de er 18 år og dermed er klar til at tage vare på sig selv. I og med de unge fra CH har taget vare på sig selv i flere år, kan det fra Thors side ses som et forhandlingsindlæg i et forsøg på at positionere Lucy som en ansvarlig voksen og derved fremforhandles muligheden for at understrege det gode udviklingsprojekt i dansk kontekst og derved øges muligheden for økonomisk støtte af udviklingsarbejdet.

6.0 Sammenfatning

Som læseren måske kan erindre, begrundede jeg indledningsvis et todelte mål med at foretage denne undersøgelse. Det var: 1) at bidrage med et blik på, hvorfor de afrikanske gadebørn endte tilbage i gadelivet efter at have været aktører i en tilsyneladende succesfuld intervention, hvor målet var, at de skulle blive bosiddende og deltagende i CH. Efterhånden som mit kendskab til CH blev større, og jeg på overfladen fornemmede nogle af de positioneringer, magtforhandlinger og in- og eksklusioner, som udspillede sig i interventionen, når der var dansk deltagelse, blev jeg også interesseret i at 2) bidrage med blikke på, hvordan dansk deltagelse konstruerede interventionen og udviklingsarbejdet. Min motivation for denne videnskabelige praksis var med fortællingerne og analyserne at artikulere de afrikanske gadebørns begrænsede forandringsmuligheder i deres levede liv. Jeg ønskede at informere og åbne øjne for et nyt perspektiv på, hvad der sker, når der intervereres og laves udviklingsarbejdet i Afrika med dansk deltagelse, hvilket gjorde undersøgelsen politisk engageret.

Undersøgelsen tog sit teoretiske afsæt i communitypsykologien. Som grundlag for dette valg lå det helhedsorienterede perspektiv samt ønsket om at bidrage til forandringsskabende dialog og handling. De samme mål, som var for interventionerne i CH. Da communitypsykologien ikke selv har udviklet analysebegreber, anvendte jeg en metateoretisk informering, der tog sit udgangspunkt i socialkonstruktionismen. Ved anvendelse af den social-

konstruktionistiske diskurspsykologi raffinerede jeg de diskursive aspekter af, hvilke positioneringer der blev forhandlet i de forskellige kontekster. Herigennem indfangede jeg, hvilke narrativer og diskursive praksisser der bar på diskurser, som etablerede levedygtige og legitime subjektpositioner, og hvilke der førte til in- eller eksklusionsprocesser eller blev anvendt til magtforhandlinger. Eftersom de første analyseudkast pegede på, at de tidligere gadedrenge bar på en erfaring, som gjorde de sociale relationer sekundære og understøttede det materielle som det vigtigste i deres levede liv, kunne jeg med de socialkonstruktionistiske analysebegreber ikke indfange hele den kontekst, vi var i. Således søgte jeg hen mod Gullestrups kulturanalyse med det formål at danne et semistatisk billede af den kultur, som vi befandt os i. I denne analysedel skrev jeg således både med det antropologiske kulturbegreb for at indkredse lighederne i den kultur vi befandt os i, og imod det for at undersøge, hvordan positioneringer og kategorier kom til eksistens i konkrete situationer, samt hvordan de blev reproduceret og afviklet.

De metateoretiske bestræbelser vædede sig naturligt ind i metodevalget, hvor udgangspunktet var antropologisk i form af deltagerobservation. Herigennem åbnede livet i CH sig for mig, og jeg fik et indblik i de tidligere gadedrenge levede liv. Refleksivitet over min egen subjektpositionering var også en del af de metodologiske refleksioner, fordi subjektpositioneringerne formede, hvad der var muligt for mig at få indblik i og derved formede grundlaget for undersøgelsens tilblivelse. På baggrund af deltagerobservationerne og billederne interviewede jeg de tidligere gadedrenge. Qua min beslutning om at indbyde de tidligere gadedrenge til at være medforskere og fotografer forsøgte jeg at positionere dem som eksperter på eget liv. Senere kom det frem i lyset, at de tidligere gadedrenge ikke satte spørgsmålstejn ved mine praksisser eller omtalte nogle oplevelser negativt i CH, hvilket positionerede undersøgelsen i en optik af, at jeg kun fik kendskab til, hvad de kunne gøre og sige, når jeg var inden for rækkevidde. Undersøgelsen ses også i lyset af, hvilke praksisser Lucy ønskede, jeg indgik i.

Da drengene indgik i gadedrengekategorien, var de positionerede som prostituerede og underbetalte arbejdere. Som »aktør i CH« fik de flere forhandlingsindlæg i det omkringliggende samfund. Dette var som sælgere, ven med en muzungu og som fotografer. Diskursen om drengene ændrede sig ligeledes fra at være gadedreng til at blive hiv/aidsbørn. Som hiv/aidsbørn blev de stigmatiserede i det omkringliggende samfund og af lærerne i skolen, fordi de qua stemplet som hiv/aidsbørn blev positionerede som dårlige troende eller besatte af trolddom. I drengenes grundlæggende verdensopfattelse lod de det være op til Gud, om de opnåede lykke i tilværelsen. Når diskursen om dem var, at de var dårlige troende, blev de positioneret uden mulighed for, at han kom til dem med lykkelige ændringer.

Fælles for drengenes narrativer om livet i gadedrengekategorien var, at de omhandlede sociale praksisser, hvori der indgik sammenhold drengene imellem og morskab i form af at drille voksne. Efter de var blevet aktører

i CH, forsøgte de stadig at fremforhandle en positionering, hvor de ikke var ekskluderet fra gadedrengekategorien. Dette kom til udtryk i en drengs forsøg på at skjule kameraet. Som aktører i CH skulle de deltage i sociale praksisser, hvor de gentog Lucys narrativer, sang hendes sange og generelt accepterede de præmisser, som hun stillede op, og derpå levede under og med dem. Analyserne kunne således tyde på, at efter de tidligere gadedrengene var blevet aktører i CH, kunne de ikke længere være en del af sociale praksisser, hvor de selv skabte sammenhold og morskab.

Deres gadeliv var præget af sult og mangel på materiel tryghed, og de var positionerede uden mange forhandlingsmuligheder for at komme ud af deres situation. Efter de blev aktører i CH, var narrativen, at de kunne få mad tre gange dagligt, tag over hovedet og en seng at sove i. De var aktører på betingelserne af, at de ville indgå på akrobatikholdet, og Lucy ville ikke lade nogen vide, hvor længe de kunne blive. Analyserne kan således pege på, at på trods af at drengenes muligheder for at få mad og materiel tryghed var langt større i CH, var dette stadig til forhandling afhængig af, hvordan de klarede dagen, og der hvilede en evig utryghed for eksklusion over dem. Ved at spejle mine analysefund i de fundamentale principper inden for communitypsykologien pegede jeg på, at de tidligere gadedrengene ikke oplevede en helhed i forandringerne i deres levede liv i CH, hvilket kan være svaret på hvorfor interventionen ikke lykkedes i forhold til målsætningen om at gøre de tidligere gadedrengene til deltagere.

Hvis jeg sammenholder de forandringer, som de tidligere gadedrengene oplevede, efter de var blevet aktører i CH, med det udviklingsarbejde, der blev lavet i Ungdomsgruppens workshop, er der flere sammenfald. Begge arbejder kan positioneres som magtpåbyggelse, hvor de tidligere gadedrengene kommer meget sultne og som hiv/aidssmittede og/eller forældreløse og enten skal deltage på et akrobatikhold eller i et fremtidsværksted. Qua disse praksisser skal de performe enten som akrobater eller ved fortælling af deres rædselsvækkende livsnarrativer for danske deltagere, hvorpå de endnu engang forsvinder tilbage til gadelivet. Thors muligheder for yderligere økonomisk støtte til Ungdomsgruppens udviklingsarbejde blev øget igennem narrativen om, at de unge i CH fik nye positioneringsindlæg efter Thors og Ungdomsgruppens besøg. Hvorimod narrativen, der omhandlede, at de unge i CH fik betaling for deltagelse i workshopperne, bar på en indrømmelsesdiskurs og således ikke pegede på at være anvendelig til at fremforhandle den ønskede subjektpositionering.

Lucy fremfortalte CH som et community, hvor målene med interventionen var at skabe et positivt liv for gadebørnene eller i det mindste give dem en værdig død. Jeg har også fremanalyseret et andet perspektiv. I dette perspektiv forsøgte hun at opretholde CH som community ved at indsamle gadebørn som aktører, når der kommer dansk deltagelse. De deltager derved i en opretholdelse af kulturen i CH, for hvis de ikke var der, blev der ikke inter文neret fra dansk side. Igennem muzungøer og materielle midler

kunne Lucy således forhandle sig til mere magt i det omkringliggende samfund. Dette kan være hendes måde at komme fra det undertrykte felt på og gøre modstand, protestere og formulere alternative målsætninger for det omkringliggende samfunds måde at fungere undertrykkende og diskriminerende over for forældreløse børn og hiv/aidsramte på. Og samtidig er det til benefit for Lucy som person, men også for gadebørnene, som bliver mætte i de dage, de er i CH. Det peger således på, at udviklingsarbejdet og interventionerne baseres på, hvad der er at give eller få, hvilket kan anskues som en her og nu løsning, som stemmer godt overens med den dag til dag-overlevelse, de tidligere gadedrenge havde, men som ikke laver nogen egentlig udvikling eller positiv forandring i gadebørnenes levede liv.

REFERENCER

- BERLINER, P. (2003): *Fællesskaber – en antologi om community psykologi*. Frydenlund.
- BERLINER, P. (2005): *At fare vild – sammen. Introduktion til community psykologi*. Frydenlund.
- COLE, M. (2003): *Kultur psykologi*. Hans Reitzels Forlag. København.
- CORNETT, J.A. (2001): *Communityudvikling og -rehabilitering*. CUR-metoden i psykotraumatologisk intervention. Psyke & logos vol. 23 (1): 86-105.
- CRANDALL S.C.: (1991): *Multiple Stigma and AIDS: Illness Stigma and attitudes Toward homoseksuals and IV drug-users in AIDS-related stigmatization* i Journal of community & Applied Social Psychology, Vol. 1, 165-172.
- DAVIES, B. & HARRÉ, R. (1990): "Positioning. The diskursive Production of Selves.« Davies, B: *A body of writing. 1990-1999*. Alta Mira Press. Oxford. P. 145-165.
- FOUCAULT, M (1982): "The subject and Power« I Dreyfuss & Rabinow (eds): *Michel Foucault Beyond Structuralism ans Hermeneutics*. Chicago University Press, Chicago.
- GOFFMAN, E. (1975): *Stigma: om afvigernes sociale identitet*. På dansk ved Brian Goosemann. Gyldendal, København.
- GULLESTRUP, H. (2003): *Kulturanalyse – en vej til tværkulturel forståelse*. Akademisk forlag.
- GULLØV, E. & HØJLUND, S. (2003): *Feltarbejde blandt børn. Metodologi og etik i etnografisk børneundersøgelse*. Nordisk forlag A/S, København.
- HASTRUP, K. (2003): *Ind i verden*. Hans Reitzels forlag.
- HASSE, C. (2002): *Kultur i bevægelse – fra deltagerobservation til kulturanalyse – i det fysiske rum*. Samfundslitteratur, Frederiksberg.
- JØRGENSEN, M.W. & PHILLIPS, L. (1999): *Diskursanalyse som teori og metode*. Samfundslitteratur. Frederiksberg.
- KNOOP, H.H. (2005): »At være tryk, inspireret og udfordret i en usikker verden« I kognition og pædagogik 15. årgang, nr. 57. *Kompleksitet*. Psykologisk Forlag.
- KVALE, S. (2002): *Interview – en introduktion til det kvalitative undersøgelsesinterview*. Hans Reitzels forlag. København.
- LIEP, J. & OLWIG, K.F. (1994): "Kulturel kompleksitet«. I Liep, J og K. F. Olwig (red.): *Komplekse liv. Kulturel mangfoldighed i Danmark*. Akademisk Forlag. København.
- MISHLER, G.E. (1986): *Reasearch Interviewing – context and narrative*. Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard University Press.
- PETERSON, C. & SELIGMAN, M. (2004): *Character Strengths and Virtues*. Oxford University Press. New York.

- STAUNÆS, D. (1998): *Transitliv. Andre perspektiver på unge flygtninge*. Politisk revy. København.
- STAUNÆS, D. & SØNDERGAARD, D. (2005): »Interview i en tangotid«, her i Jarvinen og Mik-Meyer *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv*. Hans Reitzels Forlag.
- SØNDERGAARD, D. (1996): *Tegnet på kroppen*. Museum Tusulanums Forlag. Århus. (p. 9-52, 159-177, 211-277).
- WEINREICH, C. (2007): *Forandringer og positioneringer i udviklingsarbejdet med afrikanske gadebørn*. Speciale på DPU København.
- WETHERELL, M. (2001): *Discourse Theory and Practice*. Sage Publications. London.